

Трубчанінов С.В. /м. Кам"янець-
Подільський/

ПРАВОБЕРЕЖНЕ КОЗАЦТВО В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ ХУП ст.

В останній чверті ХУП ст., після загарбання Османською імперією території Поділля, боротьба проти турецько-татарської експансії набуває характеру загальнонаціонального завдання.

Найактивнішу участь в цій боротьбі брало правобережне козацтво.

На Правобережжі в останній чверті ХУІ ст. існував цілий ряд козацьких полків: Черкаський, Уманський, Канівський, Білоцерківський, Корсунський, Брацлавський, Подільський, Кальницький, Торговицький та Паволоцький. Було встановлено реєстр чисельності в 20 тисяч осіб. Крім цих полків, існувало ще декілька. Згадаємо Чигиринський полк, який тоді підтримував П.Дорошенка. Документи вказують також на існування Чечельницького полку.

Влітку 1674 р. турецька армія здійснила похід на Правобережжя. В містах Ладичині та Умані було захоплено до 4-х тис. запорозьких козаків. Турецьку армію супроводжував подільський полковник Остап Гоголь, який листом закликав жителів Ладичина піддатись туркам. Проте вже через кілька місяців Гоголь перейшов на бік Речі Посполитої та був призначений наказним гетьманом. В липні 1675 р. Гоголь та полковник І.Кияшко здійснили ряд сміливих вилазок під зайнятий турками Кам'янець-Подільський.

За угодою між Польщею та Туреччиною 1676 р. в руках останньої залишалось "все Поділля та Україна", крім Павлочі та Білої Церкви. Козаки, що підпорядковувались О.Гоголю, повинні були поселитись в Київському Поліссі. Їм надавались фортеці Димер, Коростишів та Черногородка. Рада сенату встановила двохтисячний реєстр. Залишалось лише 4 полки /Гоголя, Корсунця, Шеляги, Кобелзького/.

За умовами розмежування між Польщею та Туреччиною, яке відбулось в кінці 1677 р. територія від Рашкова та Чечельника і на схід по Черкаси вважалась козацькою. З'являється й гетьман — "Георгій Геден Венжик Хмельницький, князь Сармацький, Малої Росії і України, і вождь Війська Запорозького". Ю.Хмельницького потім змінив інший турецький ставленик-молдавський воевода Дука.

Проте вже на початку 1683 р. Правобережне козацтво витісняє з Брацлавщини турецьких маріонеток. Місто Немирів стало резиденцією наказного гетьмана, колишнього немирівського старости С.Куницького.

В 1683 р. Правобережне козацтво брало участь у великих походах проти Туреччини та її союзників. У вересні 1683 р. полковники Ворона й Менжинський приводять своїх козаків під Відень. В листопаді того ж року до короля Яна Собеського, який вів бої з турками на Дунаї в Угорщині, приводять свої полки Мислiшевський, Семен, Булига та Іскрицький. Тоді ж сам Куницький здійснив похід в Молдавію та Буджак, проте цей похід закінчиться невдало для козаків.

Польський уряд намагався активно використовувати правобережних козаків у боротьбі з Туреччиною, проте обмежував те їх число, яке отримувало платню. Так, в 1685 р. наказний гетьман Могила одержав платню на 3 тис. козаків, а гетьман Гришко в 1690 р. – лише на 2 тис. чоловік. Окремі полковники, такі як Бульбаш, Барабаш та деякі інші не одержували платні і вели себе досить незалежно. В той же час на півдні Брацлавщини, на Ягорлику, перебували козаки на чолі з протурецьким гетьманом Стециком.

Брацлавська та київська шляхта активно домагалась ліквідації правобережного козацтва. Так, брацлавська шляхта в 1687, 1688 та 1691 рр. вимагала позбавити козаків права володіння землею, заборонити їм засновувати нові поселення та вислати їх за межі воєводства. Цікава спроба в 1683 р. польського короля Яна Собеського запросити до переселення на Правобережну Україну "на вічне кочів'я" калмиків "з жінками й дітьми їхніми".

В кінці ХУІ ст. активну боротьбу з турецькими загарбниками та татарськими ордами вели правобережні козаки під проводом фастівського полковника С.Палія, наказного гетьмана Самуся та брацлавського полковника Абазина. В той же час козаки виступають і проти шляхти. Лише після підписання миру з Туреччиною польський уряд направив на Правобережжя значні сили для придушення народного руху. Проте боротьба з шляхетським пануванням на Правобережжі не припинилась, і з особливою силою вибухнула на початку ХУІІІ ст.